

Is de wereld al uitgewankeld?

Over John Reeds intrigerende verslag van de Oktoberrevolutie

BRON: Lieneke Luit op www.armadawereldliteratuur.nl

1917 – het jaar waarin er in Rusland revoluties uitbraken die de wereld op zijn grondvesten deden schudden. In het begin van dat jaar maakte de Februarirevolutie een einde aan het eeuwenoude tsaristische bewind van de Romanovs en werd er een Voorlopige Regering ingesteld. Na een periode van aanhoudende protesten, stakingen en muiterijen, die culmineerden in de Oktoberrevolutie, moest die overgangsregering op haar beurt het veld ruimen voor de bolsjewieken onder leiding van Lenin.

door: Lieneke Luit

Deze omwenteling bracht echter geenszins rust; vijf jaar lang was Rusland het toneel van een bloedige burgeroorlog tussen de Rode (bolsjewistische) en de Witte (antibolsjewistische) troepen. De strijd eindigde in 1922 met de overwinning van de bolsjewieken en de oprichting van de Sovjet-Unie.

Dit jaar is het honderd jaar geleden dat de Oktoberrevolutie zich voltrok. Ter gelegenheid van dit jubileum is er een nieuwe Nederlandse vertaling van het in 1919 gepubliceerde *Ten Days that Shook the World* (*Tien dagen die de wereld deden wankelen*)^[i] verschenen – een ooggetuigenverslag van de Amerikaanse journalist John Reed (1887-1920) van deze revolutie.

Toen het boek op mijn weg kwam, greep ik deze kans aan om mijn beeld van deze historische gebeurtenis scherp te stellen. Als slavist was het mij niet onbekend wat de gevolgen van deze revolutie waren. Ook wist ik dat in razend tempo de macht werd gegrepen door Lenin en consorten. Wat die omwenteling concreet behelsde en hoe het de bolsjewieken gelukt was om in een dergelijk korte tijd aan de macht te komen, was minder duidelijk. Ik hoopte dat Reeds werk licht in de duisternis kon brengen.

De dertigjarige Reed was, na een studie aan Harvard en een verblijf in Mexico om daar in 1910 de revolutie te verslaan, samen met zijn vrouw, de journalist Louise Bryant, naar Petrograd afgereisd. Hij kwam in het najaar van 1917 aan in Petrograd en stortte zich onmiddellijk in

het gewoel van de revolutie. Als Amerikaans journalist én overtuigd communist bewandelt hij de smalle grens tussen een insider die veel aspecten ervan meemaakt en steunt en een outsider die de Russische taal niet geheel machtig is en ook een bepaalde journalistieke afstand bewaart. Tot in de kleinste details beschrijft hij stap voor stap de vele opeenvolgende ontwikkelingen die samen een bulldozer vormen waarmee de Russische samenleving totaal overhoop gegoooid wordt.

De revolutie van dag tot dag

Met haast bovenmenselijke inspanning lukt het Reed aanwezig te zijn bij tal van significante momenten, waaronder de bestorming van het Winterpaleis door de bolsjewieken, waarbij de Voorlopige Regering uit het gebouw werd verdreven. Het leeuwendeel van zijn verslag gaat echter over de vele bijeenkomsten en stemmingen die georganiseerd worden en over de rokerige zaaltjes in het Smolny Instituut, waar de bolsjewieken vergaderen over hun volgende zetten. Dit concept staat haaks op het beeld dat ik altijd van een revolutie had: een woedende mensenmassa die de straat op gaat om voor hun rechten te strijden.

Hoewel Reed zijn sympathieën niet onder stoelen of banken stak^[ii] en hij een bijdrage aan de socialistische strijd wilde leveren, beschrijft hij de gebeurtenissen opvallend objectief: de vergaderingen, de pamfletten die uitgedeeld worden en de machtsstrijd tussen de verschillende communistische groeperingen. Uit zijn verslag blijkt ook duidelijk dat het geen ‘opstand van het volk’ was, zoals de communisten het graag beschreven, maar veel weg had van een machtsgreep van de bolsjewieken. Wat dat betreft is het op zijn minst verwonderlijk dat Lenin het boek zo enthousiast aanpreef en hoopte dat er miljoenen exemplaren van gedrukt zouden worden en dat het in alle talen vertaald zou worden.^[iii]

Informatieoorlog

Niet alleen de vele vergaderingen worden uitgebreid belicht in Reeds verhaal, ook de informatieoorlog die tijdens de revolutie woedt wordt minutieus beschreven. De oplage van het door Lenin in 1912 opgerichte dagblad *Pravda* groeit explosief en allerlei nieuwe (communismi-

sche en anticommunistische) kranten schieten als paddestoelen uit de grond, en alle partijen proberen via deze weg zo veel mogelijk mensen achter zich te scharen. Saillant detail hierbij is dat de medewerkers van de telefooncentrales zich ook in de strijd mengen door de kant te kiezen van de antirevolutionaire krachten en vervolgens te weigeren om de verschillende sovjetbolwerken telefonisch met elkaar te verbinden.

Juist de beschrijving van deze informatieoorlog maakt het boek opvallend actueel: het zet de huidige rol van de media in een historisch perspectief. Waar veelvuldig gewezen wordt naar het aandeel dat de sociale media in recente revoluties, zoals die in de Arabische landen, hadden en zelfs beweerd is dat deze zich nooit hadden kunnen voltrekken zonder de moderne media,^[iv] illustreert Reeds verhaal dat die razendsnelle verspreiding van informatie geen verworvenheid van het digitale tijdperk is. Integendeel. Ook bij de Oktoberrevolutie, die zich voltrok lang voordat Facebook en Twitter hun intrede hadden gedaan, bleek men al op grote schaal nieuws onder de mensen te kunnen brengen, via verschillende kanalen: er worden in rap tempo propagandistische krantjes, pamfletten en aanplakbiljetten gedrukt en er worden zelfs vlugschriften met proclamaties vanuit een vliegtuigje boven de Neva uitgestrooid.

Een koortsachtig geschreven werk

Reed voltooide zijn werk na zijn terugkeer in Amerika in slechts tien dagen, zo beweert zijn vriend Max Eastman althans. Eastman, onder meer redacteur van het socialistische tijdschrift *The Masses* waarin Reed regelmatig publiceerde, liep John Reed in Greenwich Village tegen het lijf, die hem gehaast vertelde:

I'm writing the Russian revolution in a book. I've got all the placards and papers up there in a little room and a Russian dictionary, and I'm working all day and all night. I haven't shut my eyes for thirty-six hours. I'll finish the whole thing in two weeks. And I've got a name for it too—Ten Days that Shook the World. Good-bye, I've got to go get some coffee. Don't for God's sake tell anybody where I am!^[v]

De koortsachtige manier waarop Reed zijn werk blijkbaar heeft opgetekend kleurt het boek: het is een opzwevend verhaal van iemand bij wie alle gebeurtenissen nog vers in het geheugen liggen. Wellicht komt het door zijn beeldende voorstelling dat je tijdens het lezen het gevoel hebt alsof je zelf bij de revolutie aanwezig bent en ergens achter in een rokerig zaaltje een vlammend betoog van Lenin aanhoort. Ook de nieuwe Nederlandse uitgave van het boek draagt hieraan bij: door het vlottere taalgebruik

(‘toespraak’ in plaats van ‘rede’ bijvoorbeeld), loopt het verhaal soepel en kun je niet anders dan het gefascineerd uitlezen.

Relatieve onbekendheid

In 1922 verscheen in New York een nieuwe uitgave van *Ten Days that Shook the World*, mét een persoonlijke aanprijzing van Lenin.^[vi] Ondanks zijn warme aanbeveling werd het werk niet mateloos populair in de Sovjet-Unie, ook niet na het uiteenvallen ervan. In Artem Krecetnikovs journalistieke artikel *Perechityvaja Dzjona Rida* (‘John Reed herlezende’)^[vii] wordt hiervoor een aantal verklaringen genoemd. Zo betoogt Krecetnikov dat het uitblijvende succes onder andere te wijten valt aan het wisselen van de wacht. Na de dood van Lenin in 1924 trad Stalin aan als de nieuwe leider; hij werd in Reeds verslag echter slechts en passant genoemd, terwijl Lenin en (lo and behold...) Trotski een grotere rol toebedeeld kregen.

Dit verklaart nog niet waarom het boek na Stalins overlijden niet populairder is geworden. Hiervoor geeft Krecetnikov een bijzondere, maar niet onwaarschijnlijke, reden: John Reed was opgegroeid in een vrij land. Hoewel hij sympathieën had voor de revolutionairen en zijn bewondering voor Lenin van de pagina's afspat, past hij wel het principe van ‘hoor en wederhoor’ toe: hij spreekt zowel met vele belangrijke bolsjewieken als met hun politieke tegenstanders. Ook laat hij zien dat de antagonisten van de revolutie niet alleen tot de bourgeoisie behoorden, onder hen bevonden zich ook veel gewone mensen (zoals boeren en medewerkers van de telefooncentrale), die van mening waren dat het communisme niet de oplossing voor hun problemen was. Een *inconvenient truth* voor veel communisten. Ironisch genoeg is het boek door anderen juist bekritiseerd als zijnde (te) subjectief^[viii] aangezien Reed bepaald niet onbevooroordeeld tegenover de revolutie stond.

Hoewel voor sommigen dus te objectief (door de enorme pluriformiteit aan meningen), en voor anderen te subjectief (door het gebrek aan onpartijdige journalistiek) raakt het boek daardoor juist een bijzondere snaar: het is het getuigenis van iemand die enorm betrokken is bij de bolsjewistische strijd, maar toch verschillende kanten van het spectrum belicht. Het is én een feitelijke opsomming van verschillende gebeurtenissen én een vlammend verhaal over de revolutionaire strijd.

Reeds boeiende verslag geeft een unieke inkijk in de ‘dagelijkse beslommeringen’ ten tijde van de revolutie, het verschaft een nieuwe blik op Lenin als persoon en zet de informatieoorlog – die bij hedendaagse conflicten zon-

der uitzondering een rol speelt – in een nieuw daglicht. Het is een intrigerend boek dat mijn grote vragen over de Oktoberrevolutie wegnam en mij alleen achterliet met één brandende vraag: is de wereld al uitgewankeld?

o-best-nonfiction-books-no-47-ten-days-that-shook-world-john-reed-review (bekeken 26 september 2017).

Lieneke Luit (1984) studeerde Russische taal- en cultuur aan de Universiteit van Amsterdam. Als medewerker bij COC Nederland begeleidde zij projecten voor lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders (lhbt's) in de voormalige Sovjet-Unie en gaf zij trainingen aan onder andere de ind op het gebied van lhbt en de asielprocedure. Sinds 2014 werkt zij als freelancer in de culturele sector. Zij is onder andere mede-oprichter van het Forum on Post-Soviet Culture: een jaarlijks terugkerend debat omtrent (de gevolgen van) het uiteenvallen van de Sovjet-Unie.

Noten

- [i] John Reed, *Ten Days that Shook the World*. BONI & Liveright Inc., New York 1919. Tien dagen die de wereld deden wankelen, vertaald door G. van Es (1966), ingrijpend herzien en van een nawoord voorzien door Niels Buis en Koen Wijnkoop. Uitgeverij Schokland, De Bilt/Epo, Antwerpen, 2017, <http://www.uitgeverijchokland.nl>
- [ii] Jeremy Duda, *If This Be Treason: The American Rogues and Rebels Who Walked the Line Between Dissent and Betrayal*. Rowman & Littlefield, Lanham, MD, 2016, p. 161.
- [iii] Ibidem, p. 176.
- [iv] Clay Shirky, 'The Political Power of Social Media: Technology, The Public Sphere, and Political Change', in *Foreign Affairs*, jan-feb 2011, en Associated Foreign Press 'Social Media, Cellphone Video Fuel Arab Protests', in *The Independent*, 27 februari 2011.
- [v] Max Eastman, *Heroes I Have Known: Twelve Who Lived Great Lives*. Simon and Schuster, New York 1942, p. 223-224.
- [vi] Jeremy Duda 2016, p. 176.
- [vii] Artem Krečtnikov, 'Perečityvaja DŽona Rida' [John Reed herlezende], BBC Russian 31 oktober 2007: <http://news.bbc.co.uk/hi/russian/russia/newsid-7068000/7068576.stm> (bekeken 26 september 2017).
- [viii] Robert McCrum, 'The 100 best nonfiction books: No 47 – Ten Days That Shook the World by John Reed (1919)', in *The Guardian*, 19 december 2016: <https://www.theguardian.com/books/2016/dec/19/10>